

Máchové studie Jana Mukařovského

— Ondřej Sládek¹ —

1.

Jan Mukařovský se ke konci života několikrát pokusil sepsat své paměti. Nikdy se mu je však bohužel nepodařilo dokončit. Dochovalo se jen pár jejich fragmentů. V jednom takovém pokusu, v pracovním deníku z počátku šedesátých let minulého století, o sobě Mukařovský napsal:

Osud už mne tak formoval od kolébky, že jsem byl schopen sledovat vždy tvrdošíjně jedinou linii myšlení až do konce. Dalo by se říci: vášeň domýšlení. Vystihl to jednou skvěle prof. Skalička (teoretik jazyka a hungarista z naší fakulty), když mne jednou v kterémsi článku v *Slově a slovesnosti* [...] označil jako monotematického, hnaného vášní domyslit až do nejzazšího konce za cenu šíře pohledu na skutečnost. Já jsem však - právě z tušení této své bytostné vlastnosti - bezděky usiloval postihnout skutečnost aspoň v jejím pohybu, v neustálosti jejích proměn, jako dialektický proces. Odtud

1 Příspěvek vznikl v rámci projektu P406/10/1911 *Jan Mukařovský: život, dílo, ohlas* (GA ČR, 2010–2013).

představa kontextu, dialektického pohybu znaků, která se v mém vědomí formovala stále zřetelněji po celý život.

(Mukařovský 2000: 50)

Vášeň domýšlet je nejen velmi přesnou charakteristikou osobnosti Jana Mukařovského, ale také jeho pracovního nasazení. Potvrzuje to jednak svým celkovým přístupem k umění a literatuře, jednak konkrétními studiemi o poetice a estetice například Vladislava Vančury, Jana Nerudy, Boženy Němcové, Karla Čapka a řady dalších. Práce věnované Karlu Hynku Máchovi a jeho literárnímu dílu, souborně označované jako tzv. „máchové studie“, patří v Mukařovského bibliografii mezi nejpočetnější a nejpracovanější (srov. Macek 1982). Do jisté míry k nim můžeme přistupovat jako k modelovým příkladům strukturalní analýzy, neboť Máchovo dílo se stalo privilegovaným předmětem systematického výzkumu badatelů z Pražského lingvistického kroužku (např. Jana Mukařovského, Romana Jakobsona, Felixe Vodičky, Bohuslava Havránka a dalších). Na Máchových básnických a prozaických dílech si ověřovali možnosti strukturalismu, stejně tak ale i platnost zastávaných estetických a lingvistických konceptů.

V tomto příspěvku se zaměřím zejména 1. na představení nejvýznamnějších máchovských studií Jana Mukařovského z období dvacátých až čtyřicátých let minulého století a 2. na analýzu jejich možných vzájemných vazeb.

2.

Za nejstarší a podle některých badatelů i za nejvýznamnější máchovskou publikaci vůbec bývá považována habilitační práce Jana Mukařovského *Máchův Máj. Estetická studie*. Jako dvacátý svazek edice Práce z vědeckých ústavů ji v roce 1928 vydala Filozofická fakulta Karlovy univerzity. O dvacet let později se tato kniha stala součástí třetího dílu Mukařovského *Kapitol z české poetiky*, který má příznačný podtitul: *Máchové studie* (Mukařovský 1948a). Vedle zmíněné estetické práce o Máchově *Máji* tento třetí díl *Kapitol* obsahuje ještě tři další Mukařovského studie z let 1936–1938, které tematizovaly básnické dílo Karla Hynka Máchy. Při zběžném pohledu na soupis publikovaných prací Jana Mukařovského bychom mohli získat dojem, že zmíněná monografie skutečně stojí na počátku jeho zájmu o Máchovo dílo. Nahlédneme-li však do jeho prací publikovaných ještě před jejím vydáním, zjistíme, že vedle

Nerudy a Vrchlického patří Máchu mezi nejčastěji odkazované a citované autory. Důležitá byla v tomto ohledu zejména jeho disertační práce *Příspěvek k estetice českého verše* (1923); z metodologického hlediska se jedná o přímou předchůdkyni jeho pozdějších strukturalistických analýz.² To, že Neruda a Máchu patřili mezi jeho „básníky nejmilovanější“, dokládají i poslední slova z fragmentu jeho pracovního deníku.

Žádost o zahájení habilitačního řízení v oboru estetika odevzdal Mukařovský spolu se spisem *Máchův Máj. Estetická studie* na pražské Filozofické fakultě v říjnu 1928. Ještě tentýž měsíc byla stanovena komise, která měla posoudit předložený habilitační spis. Tvořili ji prof. Zdeněk Nejedlý, Miloš Weingart a Otakar Zich. Hodnocení se ovšem netýkalo pouze této studie, ale v podstatě zahrnovalo veškerou dosavadní vědeckou činnost Jana Mukařovského, který v té době pracoval jako středoškolský profesor.

Ve zprávě habilitační komise, která se dochovala a která je nyní uložena v Archivu Univerzity Karlovy,³ se o Mukařovského práci píše:

Máchův Máj, jež autor podává jako spis habilitační, je estetická studie, vyšetřující toto dílo co možná všestranně a jednotnou metodou. Je to studie z estetiky objektivní, tj. vyšetřuje umělecké dílo jako samostatný jev svého druhu, bez ohledu na psychologický stav mezi ním a jeho tvůrcem (a tím nepřímou i prostředím, v němž vzniklo). Takto izolované umělecké dílo poskytuje k studiu to, co jej právě specifikuje, totiž svou uměleckou techniku; estetické jeho vyšetření respektuje na něm, co je esteticky působivé. Rozeznáváje na uměleckém díle materiál a formu (což oboje definuje), prohlašuje autor materiál za esteticky indiferentní a hlásí se tím k neoformalistickému směru současné estetiky.

(Havránek 1991: 37)

Dále následuje podrobný popis jednotlivých částí Mukařovského spisu. V závěru posudku se objevuje hodnocení jeho dosavadního vědeckého působení:

Úhrnem lze konstatovat o všech vědeckých pracích dra Mukařovského, že vynikají především logickou přesností, s níž si vymezují a určují jevy

2 Na význam této práce pro šíření nových vědeckých (strukturálních) principů v naší lingvistice a literární vědě upozornil již Vilém Mathesius ve svém bilančním článku „Deset let Pražského lingvistického kroužku“ (Mathesius 1982: 448).

3 AUK, FF, i. č. 504, č. j. 267/28/29. Přepis zprávy habilitační komise viz Havránek 1991: 37 až 38.

estetické, chápané při styku s uměním intuitivně. Jejich autor projevuje v nich za druhé vynikající smysl pro kvality umělecké, v daném případě specificky básnické kvality díla literárního, což je pro estetika nezbytné. Konečně sluší vyzvednouti kritickou svědomitost, s níž nejen zkoumá názory cizí, ale i své vlastní, promýšleje sám i možné námitky proti nim, nebo jiné možné cesty k řešení kladených si otázek.

(ibid.: 38)

Samotné habilitační řízení proběhlo zcela bez komplikací. Již v lednu 1929 se konalo habilitační kolokvium, následně profesorský sbor jednomyslně schválil návrh na udělení veniae docendi a již v březnu téhož roku Mukařovský obdržel ministerské jmenování. Bezpochyby jedním z hlavních důvodů rychlého vyřízení této habilitace byla kvalita odevzdané práce. Svědčí o tom i fakt, že kniha o Máchově *Máji* (1836), v níž Mukařovský poprvé předvedl možnosti strukturální analýzy uměleckého literárního díla, představuje i v současnosti – zvláště z hlediska použité metody a monotematické zaměřenosti – jedno z nejinspirativnějších máchovských pojednání.

Hlavním záměrem Mukařovského práce bylo objasnit příčiny estetického účinku Máchova díla. Jedním z předpokladů, o něž opřel své zkoumání, bylo pojetí uměleckého díla jako fenoménu sui generis. V práci odmítá rozdělení uměleckého díla na obsah a formu. Mnohem spíše mu vyhovuje takové rozčlenění díla, které respektuje jeho estetickou celistvost a působení, totiž rozdělení na *materiál* a na *formu*. Základním materiálem uměleckého výtvaru (literárního díla) jsou podle něj souřadně spojené tematické a jazykové prvky. Právě *téma* a *jazyk* chápe jako skutečný podklad, *materiál*, kterému autor svou tvůrčí činností dává jistou *formu*. Ta je podle něj způsobem, „jakým je v uměleckém díle užito materiálu ke vzbuzení estetického dojmu“ (Mukařovský 1948b: 11). Po vzoru ruských formalistů Mukařovský počítá s tím, že ke vzniku umělecké formy je potřeba jak *deformace*, totiž násilné porušení původní formy materiálu, tak *organizace*, u níž rozlišuje dva její základní stupně (systematická organizace a korespondence tvárných prostředků). Jádrem Mukařovského estetické studie je pak detailní analýza deformace jednotlivých složek materiálu (zvuku, významu a tématu) a průzkum vzájemných souvislostí tvárných prostředků.

Kniha je rozčleněna do tří hlavních částí, v nichž autor rozebírá stěžejní materiálové komponenty Máchova *Máje*. První díl věnuje zvukové stránce *Máje*. Podrobně zde analyzuje základní principy Máchova zvukosledu, jenž způsobuje hudebnost jeho veršů. Ve druhé části

práce Mukařovský rozvíjí výzkumy v oblasti sémantické výstavby básně; usiluje zejména o objasnění prostředků, pomocí nichž Mácha dosáhl v *Máji* dojmu neurčitosti, respektive „zastřenosti věcného významu slov“ (ibid.: 110). Používá přitom celou řadu nových pojmů, které mají svůj původ v lingvistických a literárněteoretických koncepcích ruských formalistů a českých strukturalistů (např. termíny *významové jádro*, *významy akcesorní*, *významová osa* atd.). Třetí, závěrečnou část svého pojednání Mukařovský zasvětil rozboru tematické stránky *Máje*, kterou srovnával s geneticky souvisejícími Hálkovým *Alfrédem* (1858) a Vrchlického *Satanelou* (1874). V centru jeho pozornosti byla detailní analýza a komparace motivické konstrukce uvedených děl.

O hlavních cílech Mukařovského studie jsem se již zmiňoval. Nicméně, až poslední odstavec knihy objasňuje ústřední zjištění, totiž že „celkový ráz básnického díla [myslí se zejména jistého Májového motivického komplexu české literatury; pozn. O. S.] závisí méně na povaze tématu (souboru motivů) než na struktuře“ (ibid.: 202). Mukařovského pozorování jsou tak současně i obranou objektivního – na jasných vědeckých principech založeného – přístupu ke studiu literatury. *Máchův Máj* má v české literární vědě zvláštní postavení mimo jiné i proto, že byl první takto systematicky a souhrnně koncipovanou strukturalistickou interpretací Máchova díla. Teprve po něm následovalo mnoho dalších.

3.

Rok 1936, rok jubilejního, stého výročí Máchova úmrtí, se do povědomí českého národa a kultury vepsal jako období, ve kterém bylo proneseno a publikováno do té doby vůbec nejvíce referátů a článků o životě a díle Karla Hynka Máchy. Máchovské oslavy se staly hlavními kulturními událostmi toho roku. O velké zainteresovanosti Jana Mukařovského na těchto oslavách svědčí nejen čtyři jeho publikované studie, ale i několik referátů, projevů, které přednesl při různých příležitostech a které byly vydány až souborně na počátku devadesátých let minulého století péčí Jaroslavy Janáčkové a Milana Jankoviče pod názvem *Příklad poezie. K otázce trvalé platnosti Máchova díla* (1991).

Již na počátku roku 1936 vyšel Nezvalův máchovský sborník nazvaný *Ani labuť ani Lúna*, ve kterém Mukařovský odpovídal na Nezvalův dotaz týkající se psychicko-automatického procesu Máchovy básnické tvorby. V článku nazvaném „Automatická povaha eufonie v Máchově

„Máji“. Interview s Janem Mukařovským“ (Mukařovský 1936a) dotazovaný připomíná, že eufonická organizace básnického díla je samozřejmě do určité míry výsledkem prostého automatismu; jako celek je totiž jen stěží „plodem vědomé konstrukce, i když se přiházívá, že v jednotlivostech sám básník v pozdějších zpracováních díla posiluje eufonickou organizaci vědomými retušemi“ (ibid.: 42).

Koncem února 1936 bylo vydáno druhé číslo *Listů pro umění a kritiku*, v němž Mukařovský publikoval článek „Příspěvek k dnešní problematice básnického zjevu Máchova“ (Mukařovský 1936b). Jedná se o relativně rozsáhlý text (dokončen byl až v následujícím čísle *Listů*), ve kterém autor sledoval Máchův společenský původ, jeho vztah a možné vazby k baroku, zejména však jeho vliv na vývoj českého verše a básnické tematiky. Studie je jasně koncipovaná, její závěry můžeme shrnout do několika tezí.

Za prvé: Máchovo dílo bylo, je a už navždy zůstane pouze jen fragmentem; to nám umožňuje řadu věcí si domýšlet a zacházet tak s jeho životem a dílem dle našich vlastních momentálních potřeb a tužeb. Za druhé: Máchův život a dílo jsou díky své zlomkovitosti mnohoznačné, v jeho tvorbě bychom mohli nalézt stopy řady vlivů (romantismu, realismu, byronismu, polské literatury atd.). K Máchovi můžeme na jedné straně přistupovat jako k dovršiteli dosavadního vývoje domácí literární tradice novočeského básnictví, na druhé straně ovšem také jako k zakladateli tradice nové, tradice, která se opírá o jinou podobu a úkoly české poezie. Sám Mácha tak získává podobu a funkci „literárního převratníka, prvního [českého] ‚prokletého básníka‘“ (ibid.: 26). Za třetí: Pomineme-li Václava Tháma, Mácha byl prvním skutečně významným pražským básníkem. Nebyl sice měšťanem, jeho rodinné zázemí bylo spíše lidového původu, s Prahou, která v té době procházela zásadní sociální proměnou, byl však velmi citově spojen. Za čtvrté: V Máchově tvorbě se objevuje řada prvků z české barokní poezie (významné jsou zejména shody motivické). Za páté: Máchův podíl na vývoji českého veršového systému je značný (Mukařovský vyzdvihuje jeho vytvoření českého jambu). Za šesté: Mácha oslabil závažnost tématu z hlediska celku literárního díla; jeho těžiště bylo přeneseno do zvukové stránky díla. Jeho verše jsou výrazně zaměřeny k eufonii. Kromě toho *Máj* dokládá rozvolnění významů jednotlivých slov, jejich významových jader i hranic mezi nimi. Důsledkem toho je, že „věci slovy označené se jeví nikoli jako ostře navzájem ohraničené, statické předměty, ale jako prchavé momenty věčně proměnlivého vesměrného dění: Máchův svět se neskládá z předmětů, ale z dějů“ (ibid.: 69-70). A za

sedmé: V Máchově noetice jsou centrálními prvky proti sobě stojící člověk a příroda; jediným jejich prostředníkem je poezie, ovšem pouze ta, která dokáže vystihnout skutečnost v celé její *rozpornosti*.

Připomeňme, že studii, kterou se nyní zabýváme, Mukařovský publikoval v roce 1936. Z jeho dochované korespondence se však zdá, že její geneze spadá spíše už do první čtvrtiny roku 1935. V dopise Havránkovi ze 4. března 1935 Mukařovský píše: „Milý příteli, dolepil jsem toho Erbena teď ve středu v 7 hod. večer a posílám jej ihned. Pokud se týče toho Buriana, nebudu jej moci asi udělat, protože teď musím ihned uspokojit svého druhého věřítele redaktorského, Fučíka, který čeká do soboty úpěnlivě a trpělivě na dokončení Máchy“ (Havránková 2008: 124). Marie Havránková, redaktorka knihy *Pražský lingvistický kroužek v korespondenci* (2008), z níž jsem dopis citoval, ve svém komentáři k Mukařovského listu uvádí, že se jednalo o studii „Příspěvek k dnešní problematice básnického zjevu Máchova“. Není zde jediný důvod zpochybňovat toto tvrzení. Za zamyšlení stojí snad jen to, že Mukařovský v dopise explicitně píše o tom, že redaktor Fučík „úpěnlivě a trpělivě“ čeká do soboty na jeho práci. Studie nicméně vyjde až o několik měsíců později, vlastně až v dalším roce. Tuto okolnost si můžeme vysvětlit třemi různými způsoby: buď šlo 1. o zcela jinou práci a komentář pořadatelky knihy je v tom případě chybný, anebo se jednalo 2. o práci, kterou sice Mukařovský odevzdal, později ji ale ještě přepracovával, takže se její vydání poněkud zdrželo, anebo 3. k žádnému zpoždění nedošlo, redakce studie a příprava čísla skutečně trvala tak dlouho.

V období březen 1935 až únor 1936 najdeme pouze jednu jedinou další studii, s níž by mohl mít teoreticky Bedřich Fučík, tehdejší redaktor *Listů pro umění a kritiku*, co do činění. V červnu 1935 Mukařovský v tomto periodiku publikoval článek „Dialektické rozpory v moderním umění“ (Mukařovský 1935), v něm se však o Máchovi zmiňuje pouze okrajově. Pak je zde ovšem ještě jeden text, „K. H. Mácha a jeho Máj“, který bohužel není datovaný a který byl vydán až na počátku devadesátých let v již uvedeném souboru Mukařovského nepublikovaných projevů s názvem *Příklad poezie* (Mukařovský 1991b). Z jeho podrobnějšího textového rozboru je patrné, že se nejedná o projev, ale o text, který měl být s největší pravděpodobností publikovaný. Dokládá to jeho pečlivé rozčlenění do odstavců a také upozornění, že autorovi půjde o nastínění soudobé Máchovy podoby „v několika následujících odstavcích“ (ibid.: 27). Kromě toho, a to je nejdůležitější, se v textu objevuje řada vět, které se v menší či větší obměně objevují i v autorově „Příspěvku k dnešní problematice básnického zjevu Máchova“.

Doložme to konkrétním příkladem. Ve zmiňovaném „Příspěvku“ Mukařovský například píše: „Pokusíme se však probrat jeden z nejzákladnějších [paradoxů]: protichůdnou dvojznačnost Máchova postavení ve vývoji novočeského básnictví, která je dána tím, že Mácha současně zastává i funkci dovršitele jistých vývojových zákonitostí a zakladatele nových i funkci literárního převratníka, prvního ‚prokletého‘ básníka nové české poesie“ (Mukařovský 1936b: 26).

V nepublikované práci „K. H. Mácha a jeho Máj“ zase můžeme číst: „Výjimečnost Máchova postavení v dějinách české literatury záleží v tom, že zastává současně jak funkci dovršitele předchozího směřování a zakladatele vlastní vývojové tradice novodobého českého básnictví, tak i funkci literárního převratníka, prvního ‚prokletého básníka‘ novočeské poesie“ (Mukařovský 1991b: 26).

Ze srovnání obou krátkých úryvků je patrné, že mezi oběma texty existuje jistý vztah. Že jeden z nich byl napsán dříve a sloužil jako podklad tomu druhému. Citovaný druhý text je stylisticky jednodušší, myšlenky jsou formulovány jednoznačněji a příměji, než jak je tomu v textu prvním. Zdá se, jako by byl Mukařovský ve svých názorech mnohem jistější a k vyjádření toho podstatného mu také stačilo mnohem méně prostoru. Je možné, že logika vzájemného intertextového vztahu byla taková, že nejprve byla napsána komplikovanější a delší studie „Příspěvek k dnešní problematice básnického zjevu Máchova“, druhá pak nejspíš vznikla jejím zkrácením a zjednodušením. To je ovšem pouze hypotéza. Jak to bylo doopravdy, jaká byla skutečná geneze obou textů, se nejspíš již nikdy nedozvíme. Platí-li však tato úvaha, je více než pravděpodobné, že k žádnému „zdržení“ Mukařovského publikace vůbec nemuselo dojít. V tom případě by byl pravdivý výše zmíněný bod třetí.

4.

Kromě dvou již uvedených prací publikoval Jan Mukařovský v roce 1936 ještě další dvě. Jednou z nich byla komparativní studie „Protichůdci“, která měla podtitul: „Několik poznámek o vztahu Erbenova básnického díla k Máchovu“ (Mukařovský 1936c). Jednalo se o pojednání, které Mukařovský napsal u příležitosti vydání Grundovy monografie o Karlu Jaromíru Erbenovi (1935). Svůj text přitom opíral o přednášku, kterou proslavil v Pražském lingvistickém kroužku; ten diskusi o Grundově knize věnoval jednu svoji schůzku. S řadou Grundových názorů Mukařovský nesouhlasí (např. s postavením Máchy v kontex-

tu vývoje českého verše, Máchovo dílo chápe jako ojedinělou náhodu atd.), pokouší se proto o jejich celkovou revizi. Na konkrétních příkladech a v porovnání s postojí Karla Jaromíra Erbena dokazuje, že Erbenova poezie na Máchu zároveň navazuje i jeho tvorbu vývojově překonává.

Poslední publikovanou studií z onoho jubilejního Máchova roku byl původně německy psaný článek „K. H. Máchas Werk als Torso und Geheimnis“, který vyšel v *Slawische Rundschau*. Jeho česká verze „Dílo K. H. Máchy jako torzo a tajemství“ se později stala součástí *Kapitol z české poetiky* (Mukařovský 1948c). Práce je zajímavá hned z několika důvodů. Čím zaujme na první pohled, je její název, totiž výskytem slov *torzo* a *tajemství*. Důležitost, kterou jim Mukařovský přisuzoval, je patrná z toho, že se v různé míře vyskytují ve všech jeho máchovských studiích. Torzo a tajemství jsou v jeho optice klíčové termíny, které snad nejlépe vystihují celý Máchův život a dílo, jeho umělecké gesto i pohnutý životní osud. To byl jistě také hlavní důvod, proč se dostaly i do názvu máchovského sborníku Pražského lingvistického kroužku *Torso a tajemství Máchova díla* (1938).

Vedle zmíněného samotného názvu studie upoutá důraz na zlomkovitost Máchova díla a na významové implikace vyplývající z této skutečnosti. „Zlomek má vždy cosi dráždivě tajemného,“ píše Mukařovský (1948c: 231). Je zde však ještě jedna okolnost, kterou je třeba zmínit. Totiž opět existence vzdáleného „bratrance“ této studie, textu proslovu, který Mukařovský s největší pravděpodobností přednesl v červnu 1936 u příležitosti zahájení měsíčního cyklu v D36 E. F. Buriana a který jeho vydavatelé pojmenovali „Dílo neklidné a zneklidňující“ (Mukařovský 1991c). Mezi oběma texty existuje velmi úzká spojitost; řada vět či pasáží se opakuje, některé myšlenky jsou rozvedeny více, jiné méně. Co je zvláště nápadné, je shodná kompozice obou textů, stejně tak jako jejich závěrečné vyznění.

Poslední Mukařovského vydanou máchovskou studií ze třicátých let minulého století, ale de facto i poslední jeho studií takového rozsahu a monotematického zaměření, je práce „Genetika smyslu v Máchově poesii“ (Mukařovský 1938). V tomto téměř stostránkovém pojednání, které publikoval ve sborníku *Torso a tajemství Máchova díla* (jež také redigoval), jednak navázal na své starší výzkumy týkající se například způsobu Máchova básnického pojmenování, větné či tematické výstavby Máchových děl a zúročil je, jednak přinesl i řadu nových pohledů na Máchovu tvorbu a její nové rozbory. Odpověď na to, proč se tato Mukařovského studie stala jednou z nejnámějších, je nutno

hledat v jejím celkovém teoreticko-metodologickém zázemí, v jejím zaměření na sémantiku a sémiotiku.

Východiskem Mukařovského strukturální analýzy Máchova básnického díla zde není zvuková stránka Máchovy poezie, jako tomu bylo v případě jeho spisu *Máchův Máj*, nýbrž moment *jednoty*; významové jednoty, která ovládá a určuje celkové strukturní dění díla. Pro tuto jednotu, tento základní strukturní princip, který Mukařovského v této studii zajímá především, zde poprvé volí pojmenování *sémantické gesto*. Při zkoumání genetiky smyslu Máchovy poezie mu šlo zejména o „rekonstrukci onoho obsahově nespécifikovaného (a v tomto smyslu – chceme-li – formálního) gesta, jímž básník prvky svého díla vybíral a slučoval ve významovou jednotu“ (Mukařovský 1938: 13). Od tohoto okamžiku, od zveřejnění této studie se tento pojem stal jedním z nejvýznamnějších a nejinspirativnějších v dějinách českého strukturalismu.

5.

O úplnosti výčtu Mukařovského článků, proslovů a aktivit z období okolo roku Máchova výročí nemůže být řeč.⁴ Mnoho dokumentů se nedochovalo, řada jeho vystoupení a komentářů měla charakter bezprostředních reakcí, které nebyly zaznamenány, jiné byly předneseny v rámci univerzitních přednášek nebo se ve formě poznámek staly součástí jiných jeho textů.

Ze souboru máchovských prací, které Mukařovský publikoval v období od dvacátých do konce čtyřicátých let minulého století (později již žádnou větší práci o Máchovi nenapsal), je patrné, že rok 1936 představoval v jeho vědeckém životě významný mezník. Jako pomyslná osa odděluje jeho výzkumy provedené do této doby od těch, které učinil v tomto roce a v letech následujících. Zatímco rok 1936 a období předcházející bylo dobou intenzivního výzkumu Máchova díla, mimoto ale i etapou prezentace dosažených výsledků a polemik s ostatními badateli, po hektickém Máchově roce došlo v Mukařovského bádání k jis-

4 Aby byl náš přehled Mukařovského prací a referátů z roku 1936 ucelený, doplňme, že v dubnu promluvil o Máchovi v československém rozhlasu, v květnu se účastnil studentských slavností v Bělé pod Bezdězem, kde měl projev u příležitosti odhalení pamětní desky na Bezdězu, koncem roku měl přednášku v Umělecké besedě v Bratislavě. Dochované projevy z těchto akcí byly publikovány v souboru *Příklad poezie*, viz Mukařovský 1991a; podrobný doslov k této knize napsal Milan Jankovič.

tému zklidnění. I když jeho „Genetika smyslu v Máchově poesii“, re-spektive vydání sborníku *Torso a tajemství Máchova díla* rámcově spadá do máchovských oslav, je patrné, že Mukařovského myšlení se od té doby poněkud posunulo. Ani ne tak ve smyslu změny pojetí básnického díla, struktury jeho složek či jejich funkce, jako spíše z hlediska jejich zcela nového metodologického uchopení. Pokud bychom hledali samotný počátek této změny, této nově nastoupené badatelské orientace, hledalo by se nám jen velmi těžko. Skutečností totiž je, že tato proměna nenastala náhle, zničehonic, ale že byla logickým důsledkem celého předchozího vývoje Mukařovského myšlení a jeho výzkumu Máchova díla. V každé své studii totiž Mukařovský domýšlel své předchozí rozborů, prohluboval je a pojmově zpřesňoval. Určit tedy onen přesný bod zlomu, onu novou a výraznější akcentaci celého básnickova sémantického gesta, je jen velmi obtížné. Podstatné je však jistě to, že se tak stalo v kontextu výzkumu díla Karla Hynka Máchy.

A právě v tomto Mukařovského opakovaném návratu k Máchovu dílu, v jeho vytrvalém promýšlení použité metody, v neúnavném prověřování a domýšlení získaných poznatků spočívá podle mne stálá aktuálnost jeho máchovských studií.

Literatura

HAVRÁNEK, Jan

1991 „Jan Mukařovský a Karlova Univerzita“, in *Studie o Janu Mukařovském. Sborník statí ke 100. výročí narození, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica* 5 (Praha: Karolinum), s. 9–39

HAVRÁNKOVÁ, Marie (ed.)

2008 *Pražský lingvistický kroužek v korespondenci. Korespondence z let 1923–1970* (Praha: Academia)

JANKOVIČ, Milan

1991 „Příklad poezie“, in Jan Mukařovský: *Příklad poezie. K otázce trvalé platnosti Máchova díla*, eds. Jaroslava Janáčková, Milan Jankovič (Praha: Pražská imaginace), s. 63–71

MACEK, Emanuel

1982 „Soupis díla Jana Mukařovského“, in Jan Mukařovský: *Studie z poetiky*, ed. Hana Mukařovská [Květoslav Chvatík] (Praha: Odeon), s. 835–896

MATHESIUS, Vilém

1982 „Deset let Pražského lingvistického kroužku“, in idem: *Jazyk, kultura a slovesnost*, ed. Josef Vachek (Praha: Odeon), s. 439-448

MUKAŘOVSKÝ, Jan

1923 *Příspěvek k estetice českého verše* (Praha: FF UK/Fr. Řivnáč)

1928 *Máchův Máj. Estetická studie* (Praha: FF UK/Fr. Řivnáč)

1935 „Dialektické rozpory v moderním umění“, *Listy pro umění a kritiku* 3, č. 6, s. 20-38

1936a „Automatická povaha eufonie v Máchově Máji. Interview s Janem Mukařovským“, rozmlouva Vítězslav Nezval, in Vítězslav Nezval (ed.): *Ani labuť ani Lúna* (Praha: Otto Jirsák), s. 42-43

1936b „Příspěvek k dnešní problematice básnického zjevu Máchova“, *Listy pro umění a kritiku* 4, č. 2, s. 25-33; č. 3, s. 62-73

1936c „Protichůdci. Několik poznámek o vztahu Erbenova básnického díla k Máchovu“, *Slovo a slovesnost* 2, č. 1, s. 33-43

1938 „Genetika smyslu v Máchově poesii“, in idem (ed.): *Torso a tajemství Máchova díla. Sborník pojednání Pražského lingvistického kroužku* (Praha: Fr. Borový), s. 13-110

1948a *Kapitoly z české poetiky* 3. *Máchovské studie* (Praha: Svoboda)

1948b „Máchův Máj. Estetická studie“, *ibid.*, s. 7-202 [1928]

1948c „Dílo K. H. Máchy jako torso a tajemství“, *ibid.*, s. 231-237 [1936]

1991a *Příklad poezie. K otázce trvalé platnosti Máchova díla*, eds. Jaroslava Janáčková, Milan Jankovič (Praha: Pražská imaginace)

1991b „K. H. Mácha a jeho Máj“, *ibid.*, s. 25-31 [1936]

1991c „Dílo neklidné a zneklidňující“, *ibid.*, s. 16-25 [1936]

2000 „Fragment pracovního deníku Jana Mukařovského“, ed. Dalibor Dobiáš, *Host* 16, č. 1, s. 50-52 [1961-1963]

MUKAŘOVSKÝ, Jan (ed.)

1938 *Torso a tajemství Máchova díla. Sborník pojednání Pražského lingvistického kroužku* (Praha: Fr. Borový)

Jan Mukařovský's studies on K. H. Mácha

Jan Mukařovský in his scholarly work paid consistent high attention to the work of Karel Hynek Mácha, which is incorporated in several studies and commentaries. In every new study on Mácha Mukařovský elaborated on his own previous analysis and strived for a more precise conceptual system. Mukařovský used Mácha's work especially to prove the analytical power of

structuralist thought as well as the validity of its terms. The present study focuses mainly on an introduction to the most important works by Mukařovský about Máchá from the 1920s to the 1940s and also analyses the possible interrelationships between the works, especially those from 1936.

Keywords

Karel Hynek Máchá, Jan Mukařovský, Prague Linguistic Circle, structuralism, poetics, history, interpretation